

*Н.П. ГОЛІЙ, аспірант**
Національний науковий центр
«Інститут аграрної економіки»

Вплив структури доходів і витрат домогосподарств на рівень життя сільського населення

Постановка проблеми. Сільські домогосподарства, будучи суб'єктом економіки України, через свої фінанси та господарську діяльність беруть активну участь у всіх економічних процесах суспільства й становлять головну силу у виробництві та розподілі товарів і послуг. Однією з найвагоміших соціально-економічних характеристик розвитку країни є структура доходів та витрат домогосподарств населення. Саме обсягами одержуваних доходів визначається рівень життя селян і зростання їхнього добробуту, адже доволі часто доводиться розв'язувати проблему – як за наявної структури споживання й одержуваних доходів знайти такий оптимальний набір споживчих благ, який найповніше відповідав би їхнім потребам та рівню допустимо можливих витрат. Дослідження обраної теми дає можливість оцінити процес формування доходів і витрат домогосподарства й виявити міри впливу їх структури на рівень життя сільського населення України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До питань оцінки рівня життя сільського населення у своїх дослідженнях часто зверталися вітчизняні економісти-аграрники: В. Дієсперов [6], Саблук [7], М. Махсма [8], І. Прокопа [10], О.Булавка [12], К. Якуба [13] та зарубіжні вчені [14-18]. Досліджуючи соціально-економічні проблеми розвитку сільських територій, учені вказують на найгостріші з них: низький рівень доходів сільського населення, відставання його від рівня міського населення, низька заробітна плата, яка, будучи

основою грошових доходів селян, є чи не найвизначальнішим чинником низького рівня їх життя, недостатня забезпеченість товарами тривалого користування, низький (нижчий за міський) рівень використання матеріальних і духовних благ, що зумовлено нестачею коштів та нерозвиненістю соціально-культурно-побутової інфраструктури на селі. Всі ці й інші негативні явища, як справедливо зазначає М. Махсма, спричиняють низький рівень життя сільських мешканців, роблять сільський спосіб життя непривабливим, призводять до відпливу працездатного населення, особливо молоді, із сільської місцевості, зростання її трудової міграції, зумовлюють обезлюднення та вимирання українського села, а також тягнуть за собою ще багато інших негативних наслідків соціального, економічного, демографічного характеру [8]. Розглянуті питання зумовлюють необхідність подальшої розробки шляхів подолання низького рівня доходів сільського населення.

Мета статті – вивчення впливу структури доходів і витрат домогосподарств на рівень життя сільського населення та визначення напрямів підвищення споживчих можливостей селян на основі зростання їхніх доходів.

Виклад основних результатів дослідження. Відповідно до Закону України «Про Всеукраїнський перепис населення» домогосподарство – це сукупність осіб, які спільно проживають в одному житловому приміщенні, або його частині, забезпечують себе всім необхідним для життя, ведуть спільне господарство, повністю або частково об'єднують та витрачають кошти. Ці особи можуть перебувати у родинних стосунках,

* Науковий керівник – О.Г. Булавка, кандидат економічних наук.
© Н.П. Голій, 2015

або у стосунках свояцтва, не перебувати у будь-яких із цих стосунків, або бути і в тих, і в інших. Крім того, домогосподарство може складатися з однієї особи [5, с. 347].

Згідно з даними Держслужби статистики України, станом на 01.01.2014 року в державі нараховується 5193,7 тис. домогосподарств, які знаходяться у сільській місцевості. Основним джерелом інформації про життєвий рівень сільського населення, його характеристики за структурою доходів та витрат, а також даних щодо споживання товарів і послуг залежно від рівня матеріальної забезпеченості, чисельного складу домогосподарств та за іншими соціально-економічними аспектами є вибіркове обстеження умов життя домогосподарств.

У 2013 році початковий обсяг вибіркової сукупності обстеження становив по Україні 3579 домогосподарств. Протягом року взяли участь в обстеженні 3518 домогосподарств

(96,6 % відібраних адрес за виключенням нежилых приміщень). Слід зазначити, що підсумки вибіркового обстеження поширюються із застосуванням процедури статистичного зважування на генеральну сукупність – усе населення України, яке проживає у сільській і міській місцевості.

Визначено, що свої потреби домогосподарства задовольняють за рахунок ресурсів, які надходять із різних джерел у формі грошових (оплата праці, доходи від підприємницької діяльності, доходи від продажу сільськогосподарської продукції, пенсії, стипендії, соціальні допомоги, інші грошові допомоги) та негрошових доходів (вартість спожитої продукції, одержаної з підсобного господарства й від самозаготівель, пільги та субсидії безготівкові на оплату житлово-комунальних послуг, електроенергії, палива, інші надходження).

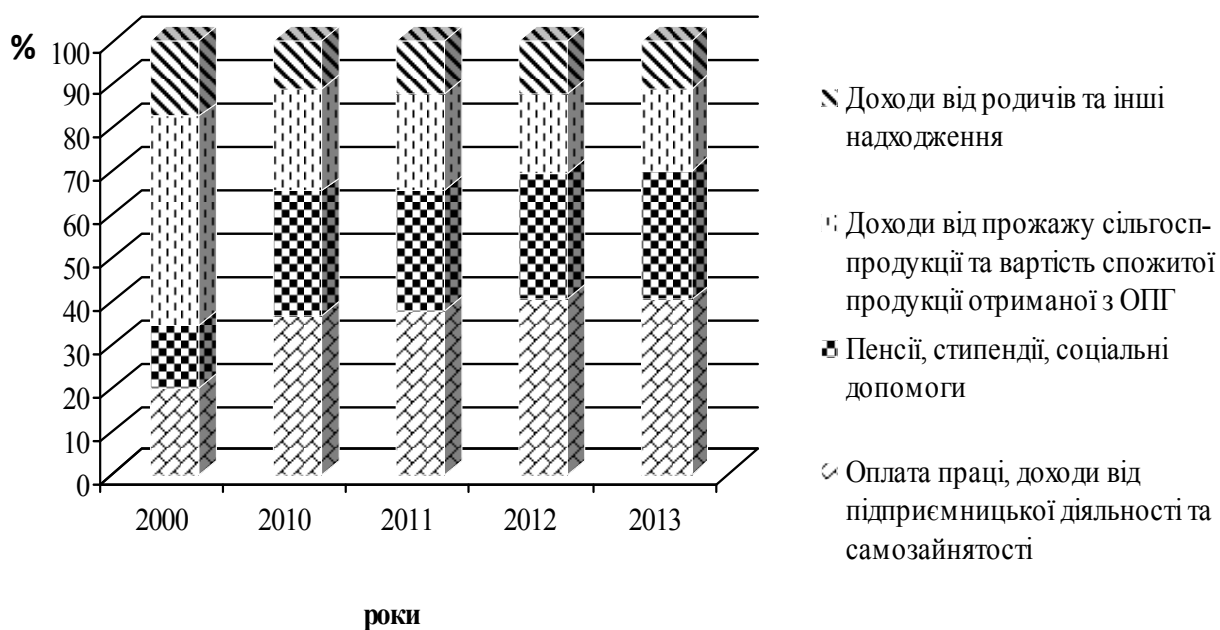

Рис. 1. Структура сукупних ресурсів сільських домогосподарств, %

Джерело: Розраховано та побудовано за даними [1 – 5].

Проведене дослідження показує, що за 2000-2013 роки у структурі сукупних ресурсів сільських домогосподарств відбулися позитивні зміни (рис. 1). За вказаний період значно зросли доходи сільського населення від трудової діяльності, а це оплата праці, доходи від підприємницької діяльності й самозайнятості. Значну частину становлять доходи від реалізації сільськогосподарської

продукції. Також спостерігається збільшення обсягу пенсійних виплат і соціальних допомог. Інші надходження залишаються стабільно низькими.

Детальніше оцінити ресурси сільських домогосподарств можна розглянувши грошові доходи та сукупні ресурси у середньому за місяць на одне домогосподарство (табл.1).

1. Грошові доходи та сукупні ресурси сільських домогосподарств України, у середньому за місяць на одне домогосподарство

Показник	2000 р.		2010 р.	2012 р.	2013 р.		2013 р. до 2000 р., +,- %
	грн	%	грн	грн	грн	%	
Оплата праці	85,42	18,7	1011,91	1433,46	1525,85	37,2	+18,5
Доходи від: підприємництва та самозай- нятості	6,13	1,4	149,77	119,47	121,07	2,9	+1,5
продажу сільськогосподар- ської продукції	61,52	13,4	343,48	342,25	370,08	9,0	-4,4
продажу майна та нерухо- мості	1,65	0,3	3,69	4,99	3,27	0,1	-0,2
власності	7,85	1,7	47,85	78,85	89,44	2,2	+0,5
Пенсії	60,68	13,2	782,69	958,92	1037,92	25,3	+12,1
Стипендії	0,38	0,1	12,54	15,46	14,99	0,4	+0,3
Допомоги, пільги субсидії	4,24	0,9	109,16	137,24	166,21	4,0	+3,1
Інші грошові доходи	19,44	4,3	146,26	179,43	172,65	4,2	-0,1
Грошові доходи	247,34	54,0	2607,35	3270,07	3501,48	85,3	+31,3
Вартість спожитої продукції, одержаної з ОПГ	159,97	34,9	406,85	368,37	416,03	10,2	-24,7
Інші негрошові доходи	28,54	6,2	72,65	80,78	82,69	2,0	-4,2
Негрошові доходи	188,51	41,1	479,5	449,15	498,72	12,2	-28,9
Усього загальних доходів	435,85	95,1	3086,85	3719,22	4000,2	97,5	+2,4
Інші надходження	22,53	4,9	77,75	104,1	104,09	2,5	-2,4
Усього сукупних ресурсів	458,38	100,0	3164,6	3823,32	4104,29	100,0	x

Джерело: Розраховано за даними [1 – 5].

Проведене дослідження показує, що середньомісячні сукупні ресурси одного господарства в сільській місцевості України в 2013 році становили 4104,29 грн, частка грошових доходів при цьому була 85,3 %. Слід зазначити про позитивну динаміку зростання з року в рік даного показника, що забезпечує підвищення купівельної спроможності сільського населення. Насамперед, це досягається за рахунок зростання оплати праці в сільському господарстві (у структурі сукупних ресурсів в 2000 році її частка становила 18,7 %, у 2010 – 31,9, у 2013-му – 37,2 %) та наближення її до середнього рівня оплати у народному господарстві, збільшення державних мінімальних соціальних стандартів і гарантій (мінімальної заробітної плати й прожиткового мінімуму). Незважаючи на позитивну динаміку зростання, рівень оплати праці в сільському господарстві залишається одним з найнижчих в економіці. Існують проблеми з регулярністю та своєчасністю її виплати. Разом із тим позитивним показником є суттєве зменшення заборгованості по оплаті праці в аграрних підприємствах.

Детальніший аналіз грошових доходів домогосподарств свідчить не лише про підвищення заробітної плати, доходів від підприємницької діяльності, від продажу сільськогосподарської продукції, що, безперечно, підтверджує розвиток ринкових відносин на селі, але й зростання пенсій та соціальної допомоги (включаючи безготівкові пільги і субсидії). В 2013 році частка останніх у структурі сукупних ресурсів становила майже 30 %, із них тільки пенсійні надходження становили 25,3 % доходів домогосподарств. Це вказує на погіршення демографічної ситуації на селі та збільшення чисельності селян пенсійного віку. Разом із тим для домогосподарств, де пенсійні надходження становлять основну частину грошових надходжень, підвищення розміру таких виплат мають позитивний характер. Не може не насторожувати факт збільшення частки допомоги, пільг і субсидій, що вказує на зростання чисельності сільського населення, яке потребує соціального захисту. Розмір таких виплат лишається стабільно низьким, що, безумовно, впливає на рівень

життя селян, для яких вони є вагомим джерелом доходів.

Поряд зі зростанням грошових, відбувається зменшення негрошових доходів (у структурі сукупних ресурсів у 2013 році їхня частка дорівнювала 12,2 %), а саме зниження частки вартості спожитої продукції, одержаної з особистого господарства та від самозаготівель, що можна вважати позитивним фактором, адже це означає, що завдяки зростанню оплати праці й інших доходів, сільські мешканці все більше дають змогу собі купувати частину продуктів.

Водночас, коли на другому місці у структурі доходів більшості домогосподарств окремих розвинутих країн знаходяться доходи від власності, для сільських домогосподарств нашої країни вони залишаються майже невідчутними. Так, у 2013 році дохо-

ди від продажу майна та нерухомості становили лише 0,1 %. Низькою залишається й орендна плата за користування земельними паями, яку переважна більшість селян одержує у вигляді сільськогосподарської продукції здебільшого за цінами орендаря. Майже відсутні банківські заощадження та доходи від цінних паперів, які за умови більш розвинутого ринку могли б стати відчутними статтями доходів сільських мешканців.

Згідно зі статистичними даними у 2013 році рівень своїх доходів як достатній для того, щоб робити заощадження, оцінили 11 % сільських домогосподарств, однак 5 % вказали на те, що рівень їхніх доходів не забезпечував навіть достатнє харчування. Розподіл сільських домогосподарств за самооцінкою рівня своїх доходів у 2013 році має вигляд (рис. 2).

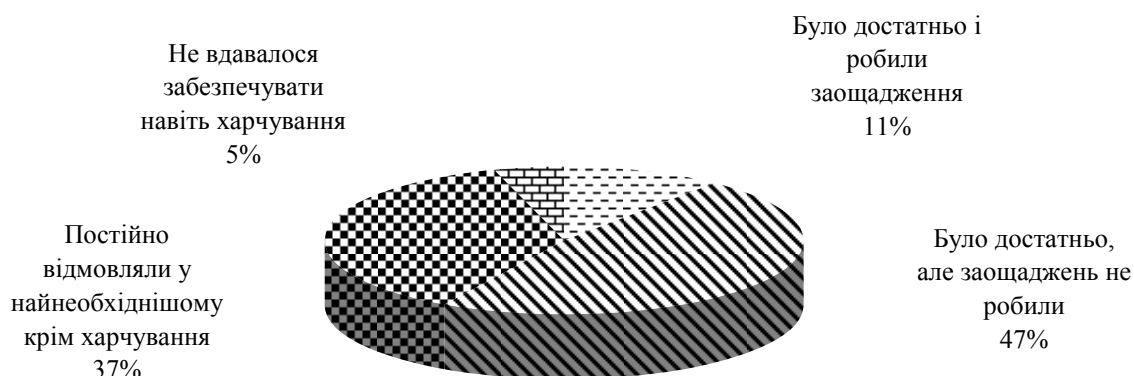

Рис. 2. Самооцінка рівня своїх доходів сільськими домогосподарствами України у 2013 р., %

Джерело: Побудовано за даними [11, с. 5].

Висновки про рівень одержуваних доходів від зайнятості сільського населення можна оцінити лише розглянувши витрати домогосподарств. Сукупні витрати складаються з суми споживчих та неспоживчих витрат і включають фактично сплачені грошові витрати домогосподарства, вартість натуральних надходжень, суми пільг та безготівкових субсидій.

Реальні наявні доходи населення впливають на структуру сукупних витрат, адже доволі часто доводиться розв'язувати проблему – як за наявної структури споживання й одержуваних доходів знайти такий оптимальний набір споживчих благ, який найповніше відповідав би їхнім потребам і рівню

допустимо можливих витрат. Зростання сукупних витрат сільської родини зумовлено здебільшого підвищенням її споживчих можливостей, зростанням одержуваних ними доходів. Разом із тим витрати зросли й через інфляційні процеси, інтенсивне підвищення цін на споживчі товари та послуги, що особливо було помітним у 2008-2009 роках, коли індекс споживчих цін становив відповідно 125,2 і 115,9 %.

Частка окремих видів витрат домогосподарств залежить від рівня розвитку країни. Так, у більшості розвинутих держав світу витрати на харчування становлять менше 25 % витрат сім'ї, тоді як в Україні – близько 50 %.

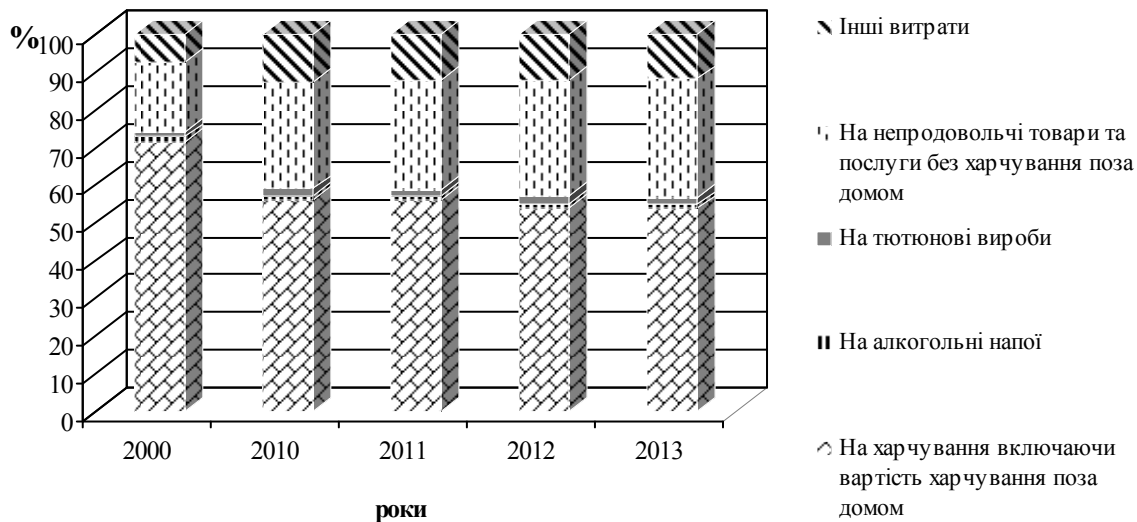

Рис. 3. Структура сукупних витрат сільських домогосподарств, %

Джерело: Розраховано та побудовано за даними [1 – 5].

За результатами проведеного дослідження можна стверджувати, що у структурі сукупних витрат відбулися деякі позитивні зміни: зменшилася частка витрат на харчування, збільшилися витрати на купівлю непродовольчих товарів та оплату послуг, дещо збільшився показник інших витрат (рис. 3).

Детальніше оцінити витрати сільських домогосподарств України можна розглянувши сукупні витрати у середньому за місяць із розрахунку на одне домогосподарство (табл. 2).

У цілому структура сукупних витрат характеризується співвідношенням витрат на придбання продовольчих і непродовольчих товарів. Проведене дослідження показує, що в 2013 році у середньому за місяць у сільсь-

кому домогосподарстві на продукти харчування було витрачено 1836,52 грн, що становило 53,7 % сукупних витрат. Висока частка витрат на харчування доводить про низький рівень доходів селян, що обмежує їхні можливості задоволення інших потреб. Крім витрат на продовольчі товари, у структурі сукупних витрат важливе місце посідають також витрати на непродовольчі товари (у 2013 році їхня частка становила 22,8 %, що порівняно до 2000-го збільшилися на 12,8 %), значна частина яких спрямована на придбання одягу, взуття, предметів домашнього вжитку, товарів тривалого користування тощо. Це, звичайно, вносить позитивні зрушення у рівень життя сільського населення та поліпшує його якість.

2. Сукупні витрати сільських домогосподарств України, у середньому за місяць на одне домогосподарство

Показник	2000 р.		2010 р.	2012 р.	2013 р.		2013 р. до 2000р., +,- %
	грн.	%	грн.	грн.	грн.	%	
Продукти харчування	377,61	71,5	1551,43	1741,13	1836,52	53,7	-17,8
Алкогольні напої	6,61	1,3	31,78	37,16	36,77	1,1	-0,2
Тютюнові вироби	6,78	1,3	48,72	64,14	65,48	1,9	+0,6
Непродовольчі товари	53,02	10,0	573,02	709,39	783,84	22,8	+12,8
у т.ч.: одяг, взуття	21,9	4,1	171,63	204,79	216,77	6,3	+2,2
меблі, предмети домашнього вжитку	5,13	0,9	65,99	65,91	80,78	2,4	+1,5
Послуги	44,38	8,4	212,70	286,11	286,42	8,6	+0,2
у т.ч.: житлово-комунальні	22,09	4,2	134,39	172,53	175,50	5,1	+0,9
освіта	2,29	0,4	24,34	28,08	26,28	0,8	+0,4
охорона здоров'я	5,70	1,1	51,84	57,1	49,77	1,5	+0,4
Допомога родичам	19,09	3,6	157,06	180,89	185,91	5,5	+1,9
Інші витрати	20,64	3,9	190,92	206,85	219,08	6,4	+2,5
Усього сукупних витрат	528,13	100,0	2765,63	3225,67	3414,02	100,0	x

Джерело: Розраховано за даними [1, 2, 4, 5].

Значно збільшилася кількість домогосподарств, які мають у користуванні комп'ютери, ноутбуки, мікрохвильові печі, супутникові антени, автомобілі. Щороку серед сільського населення стрімко зростає кількість користувачів мобільними телефонами. Темпи зростання таких видів сучасної техніки доводять про прогрес інформаційного й телекомунікаційного забезпечення домогосподарств і дають селянам нові можливості у сфері зайнятості, що позитивно впливає на рівень життя населення. Досить низькою є частка витрат сільського населення на охорону здоров'я, включаючи послуги, – 3,5 % та відпочинок – 1,1 %. Ймовірно, такі витрати не розглядаються селянами як першочергові чи вкрай необхідні й підтверджують необхідність поліпшення якості життя на селі. Зростання витрат на оплату житлово-комунальних послуг, на жаль, пов'язані не з їх розширенням, а з підвищенням тарифів на ці послуги, що негативно впливає на рівень життя сільського населення.

Оскільки найсуттєвішими витратами сільських домогосподарств є витрати на харчу-

вання, варто дослідити кількісні та якісні показники харчування селян. Саме особисті селянські господарства виробляють близько 50% валової продукції сільського господарства України, в тому числі 97% картоплі, 89 – овочів відкритого ґрунту, 84 – плодово-ягідних культур, 80 – молока, 75 – м'яса ВРХ, 59 % свинини тощо [9, с. 3]. Це, безперечно, впливає на структуру споживання продукції на одну особу, а також на кількісні та якісні показники харчування селян.

Кількісні показники визначаються кількістю продуктів харчування, спожитих однією особою за місяць (або рік). Якісними показниками є енергетична цінність добового раціону однієї особи та вміст у ньому основних поживних речовин (білків, жирів, вуглеводів). У таблиці 3 наведено показники, які характеризують рівень харчування жителів села.

Наведені розрахунки доводять про те, що харчування сільських мешканців загалом поліпшується, що виявляється як у збільшенні кількості спожитих харчових продуктів, так і в підвищенні їх калорійності.

3. Динаміка споживання продуктів харчування в сільських домогосподарствах, у середньому за місяць на одну особу, кг

Продукти харчування	Раціональна норма*	2000 р.	2010 р.	2012 р.	2013 р.		2013р. до 2000р. (+,-)
					усі домогосподарства	сільські домогосподарства	
М'ясо та м'ясопродукти	6,7	3,2	4,2	4,4	5,1	4,3	1,1
Молоко і молочні продукти	31,7	20,5	19,6	19,4	20,2	19,6	-0,9
Яйця, шт	24	16	18	18	20	19	3
Риба і рибопродукти	1,7	1,1	1,7	1,7	1,8	1,7	0,6
Цукор	3,2	1,6	3,3	3,4	3	3,3	1,7
Олія та інші рослинні жири	1,1	1,8	0,3	1,8	1,7	1,8	0
Картопля	10,3	13,1	10	9,9	7	9	-4,1
Овочі й баштанні	13,4	9,3	9,8	10,5	9,4	9,7	0,4
Фрукти, ягоди, горіхи, виноград	7,5	1,9	2,3	2,6	4,2	2,8	0,9
Хліб і хлібні продукти	8,4	11,2	11	10,7	9	10,5	-0,7

*За рекомендацією Українського НДІ харчування.

Джерело: Розраховано за даними [1, 2, 4, 5].

Так, упродовж досліджуваного періоду (2000-2013 рр.) спостерігалось збільшення споживання багатьох видів продуктів. Зокрема, про поліпшення харчування показує збільшення споживання м'яса та м'ясопродуктів, яєць, риби, овочів і фруктів. Споживання м'яса упродовж аналізованого періоду зросло на третину й становило у 2013 році 4,3 кг на особу. Дещо збільшилося споживання сільськими домогосподарства-

ми овочів і фруктів. Натомість споживання молока й молочних продуктів мало тенденцію до скорочення. Зменшення споживання хліба і хлібних продуктів, картоплі доводить про поліпшення структури раціону сільської родини, оскільки вони були замінені калорійнішими та кориснішими продуктами харчування.

Важливо не лише відстежити тенденцію до зміни масштабів споживання, необхідно

також порівняти його з раціональною структурою харчування. Таке порівняння дало підстави для висновку, що раціон сільського домогосподарства ще далекий від раціонально збалансованого. Проведене дослідження показує, що в структурі споживання сільських мешканців спостерігається нестача корисних продуктів харчування, таких як: м'ясо і м'ясопродукти, молоко й молочні продукти. Також не відповідає раціональній нормі споживання овочів і фруктів. Споживання хліба та хлібобулочних виробів, навпаки, перевищує норму споживання, що

доводить про недостатній рівень доходів сільських сімей для забезпечення здорового й раціонального харчування. Незбалансоване харчування, в свою чергу, призводить до погіршення стану здоров'я та підвищення захворюваності сільського населення.

Проведене дослідження показує, що незважаючи на недостатній рівень забезпечення здорового і раціонального харчування, пріоритетними напрямками першочергового спрямування можливих додаткових коштів сільськими домогосподарствами є зовсім інші статті витрат.

Рис. 4. Першочергове спрямування можливих додаткових коштів сільськими домогосподарствами

Джерело: Побудовано за даними [11, с. 5].

Так, згідно з даними опитування, проведеного Держслужбою статистики України, при значному збільшенні доходів вони спрямували б додаткові кошти на лікування – 52,2%, поліпшення житлових умов – 45,7, відпочинок – 40% та придбання побутової техніки – 39,6% (рис.4).

Висновки. Проаналізувавши доходи і витрати сільських домогосподарств, можна зробити висновки про те, що в цілому структура ресурсів сільського населення поліпшується: зростає частка грошових доходів, зокрема заробітної плати, доходів від підприємницької діяльності й самозайнятості, інших видів доходів, скорочується частка вартості спожитої продукції, одержаної з підсобного господарства та від самозаготі-

вель. До негативних тенденцій належить зростання питомої ваги допомог, пільг і субсидій, що доводить про збільшення на селі прошарку населення, яке потребує соціального захисту, та низький розмір доходів від власності.

Поліпшується структура витрат: скорочуються витрати на харчування, водночас збільшуються на непродовольчі товари й послуги. Позитивно можна оцінити зрушення кількісних і якісних показників у структурі та обсягах харчування сільського населення: зростання енергетичної цінності середньодобового раціону, а саме: збільшення споживання таких важливих харчових продуктів, як м'ясо й м'ясопродукти, яйця, овочі, фрукти; зменшення споживання хліба та хлібобу-

лочних виробів. Негативним є нестача перелічених продуктів порівняно з раціональними нормами здорового харчування, відсутність достатньої кількості коштів на їхнє придбання, що змушує жителів села докладати більше зусиль в особистому господарстві, виробляючи продукти харчування для задоволення власних потреб.

Позитивним зрушенням є зростання витрат на непродовольчі товари, значна частина яких спрямовується на придбання товарів тривалого користування, що також певною мірою характеризує поліпшення рівня життя селян.

Визначено, що рівень життя селян лишається досить низьким. Причинами є низька заробітна плата, нерозвинена соціальна інфраструктура на селі, незадоволення культурних і побутових потреб, недостатня забезпеченість товарами тривалого користування. Все це негативно впливає на добробут сільських домогосподарств та спричиняє міграцію працездатного населення із сільсь-

кої місцевості, що веде до погіршення демографічної ситуації й старіння жителів села.

Вважаємо, що одним з пріоритетів державної аграрної політики нині має бути: підвищення життєвого рівня сільського населення, зокрема, через: забезпечення продуктивної зайнятості селян; зростання рівня їхніх доходів у результаті запровадження диверсифікації економічної активності сільського населення; підвищення заробітної плати в сільському господарстві в результаті закріплення науково обгрунтованого рівня мінімальної заробітної плати і прожиткового мінімуму; підвищення соціального захисту сільських мешканців; сприяння сталому соціально-економічному розвитку сільських територій. Запропоновані заходи не розв'яжуть численних проблем сільських домогосподарств, але все ж значно підвищать їхні споживчі можливості та сприятимуть підвищенню рівня життя сільського населення.

Список використаних джерел

1. Витрати і доходи домогосподарств України у 2000 р.: стат. збірник / Державна служба статистики України. – К., 2001. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua.
2. Витрати і ресурси домогосподарств України у 2010 р.: стат. збірник. Ч. I / Державна служба статистики України. – К., 2011. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua.
3. Витрати і ресурси домогосподарств України у 2011 р.: стат. збірник. Ч. I / Державна служба статистики України. – К., 2012. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua.
4. Витрати і ресурси домогосподарств України у 2012 р.: стат. збірник. Ч. I / Державна служба статистики України. – К., 2013. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua.
5. Витрати і ресурси домогосподарств України у 2013 р.: стат. збірник. Ч. I / Державна служба статистики України. – К., 2014. – // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua.
6. Дієсперов В. С. Зайнятість населення в сільському районі / В. С. Дієсперов // Україна : аспекти праці. – 2013. – № 4. – С. 3 – 9.
7. Матеріальний добробут сільських жителів; за ред. П.Т. Саблука, М.К. Орлатого. – К. : ІАЕ УААН, 2002. – 370 с.
8. Махсма М. Доходи і витрати сільського населення України / М. Махсма // Україна : аспекти праці. – 2012. – № 7. – С. 3 – 13.
9. Програма розвитку особистих селянських господарств в Україні на період до 2020 року (проект); за ред. Ю. О. Лупенка, М. Й. Маліка. – К. : ННЦ ІАЕ, 2013. – 28 с.
10. Прокопа І.В. Формалізація зайнятості в особистих селянських господарствах як засіб подолання соціального відторгнення селян / І. В. Прокопа // Економіка праці та проблеми зайнятості. – 2013. – № 3. – С. 10 – 14.
11. Самооцінка домогосподарствами України рівня своїх доходів у 2013 році: аналітична доповідь // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua.
12. Стратегічні напрями сталого розвитку сільських територій на період до 2020 року / [Ю.О. Лупенко, М.Й. Малік, О.Г. Булавка та ін.]; за ред. Ю. О. Лупенка та О.Г. Булавки. – К. : ННЦ ІАЕ, 2013. – 74 с.
13. Якуба К.І. Життєвий і трудовий потенціал сільського населення України. Теорія, методологія, практика / К. І. Якуба. – К. : ННЦ ІАЕ, 2007. – 362 с.
14. The EU Rural Development Policy : Facing the Challenges // [Electronic resource]. – European Commission – Directorate-General for Agriculture and Rural Development, 2008. – 24 p. Available on : http://ec.europa.eu/agriculture/rurdev/index_en.htm.
15. Rural Development in the European Union : Statistical and Economic Information : Report 2008. – European Commission, 2008. – 378 p.
16. Dijkstra L. Remote Rural Regions. How proximity to a city influences the performance of rural regions / L. Dijkstra, H. Poelman // A series of short papers on regional research and indicators produced by the Directorate-General for Regional Policy. – 2008. – № 1. – 7 p.

17. Johnson, David, Jonathan Parker and Nicholas Souleles. 2006. "Household Expenditure and the Income Tax Rebates of 2001." *American Economic Review* 96(5), 1589-1610. Mariger, Randall and Kathryn.

18. Brewer, Mike; Goodman, Alissa; Leicester, Andrew (2006), "Household spending in Britain. What can it teach us about poverty?" London, Institute for Fiscal Studies.

Стаття надійшла до редакції 02.04.2015 р.

*

УДК 65.016:633.1:631.11:001.8

В.А. ПЕХОВ, здобувач

Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»

Теоретико-методологічні засади розвитку підприємств зернопродуктового підкомплексу

Постановка проблеми. Ефективний розвиток агропромислового виробництва та окремих його сегментів є визначальним фактором економічного й соціального розвитку суспільства. Підвищення економічної ефективності сільськогосподарського виробництва особливої актуальності набуває в умовах формування ринкових відносин. Це вимагає від виробничих структур пошуку шляхів зміцнення економіки підприємств, що забезпечать високі темпи розширеного відтворення виробництва. На сучасному етапі зокрема сільськогосподарські товаровиробники потерпають від нестачі фінансових ресурсів, ще не створений надійний економічний механізм управління розвитком сільського господарства в країні, який би забезпечив ефективне його функціонування. Ці й інші фактори вказують на необхідність концептуального розкриття теоретико-методологічних засад розвитку підприємницьких структур, у даному конкретному випадку підприємств зернопродуктового підкомплексу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання розробки теоретико-методологічних засад обґрунтування ефективного функціонування аграрних підприємницьких структур, а також зокрема зернового господарства у контексті організації бізнесу, висвітлені в працях відомих українських та зарубіжних учених: Р. Фатхутдіно-

ва [1], В. Бойка [2], В. Гейця [3], О. Гудзинського [4], М. Лобаса [5], М. Маліка [6], П. Макаренка [7], Л. Худолій [8], Ф. Котлера [9], П. Друкера [10] й ін. У даному дослідницькому аспекті основна увага приділяється питанню закріплення високих позицій за врожайністю та валовим збором зерна, що є фактором підвищення ефективності зерновиробництва. Ми ж у теоретичному плані спозиціюємо певну конструкційну схему даного виду підприємницької діяльності в макроекономічному вимірі.

Мета статті – розкрити теоретико-методологічні засади розвитку сільськогосподарських підприємств на прикладі підприємств зернопродуктового підкомплексу (виробників зерна).

Виклад основних результатів дослідження. Нині більшість підприємств зернопродуктового підкомплексу повинні пристосовуватися до змін у зовнішньому середовищі, й не тільки тих, що спричинені діями суб'єктів мікросередовища, а також випереджати такі зміни. Якщо необхідність змін розглядати абстраговано, то адаптацію підприємства зернопродуктового підкомплексу, його випереджаючої керованої еволюції, управління змінами можна розглядати як необхідність розвитку підприємства. Е.М. Коротков трактує розвиток на рівні підприємства як «...сукупність змін, які ведуть до появи нової якості й зміцнення життєвості системи, її здатність чинити опір руйнівним силам зовнішнього середовища»

© В.А. Пехов, 2015